

Posudok

na habilitačnú prácu Mgr. Heleny Tužinskej, PhD.

„Medzi riadkami. Etnografia tlmočenia azylových súdnych pojednávanií“.

prof. Mgr. Martin Kanovský, PhD.

Hned' na úvod by som rád vyzdvihol dve najväčšie prednosti habilitačnej práce – tými sú nesporne množstvo a kvalita etnografického materiálu na jednej strane a textovo skvelý spôsob prezentácie tohto materiálu. Ak by som súhlasil s tým, čo tvrdí slávny americký antropológ Clifford Geertz, totiž že hlavnou a jedinou úlohou antropológie je sprostredkovať skúsenosti ľudí, ktorých kultúra a zmýšľanie sú odlišné od našich, tak túto úlohu habilitačná práca určite splnila a mohol by som skončiť už na tomto mieste s návrhom na udelenie vedecko-pedagogického titulu. Keďže však s týmto názorom súhlasím iba čiastočne, tento posudok bude predsa len pokračovať.

Domnievam sa totiž, že vedecká práca by mala mať ambíciu nielen sprostredkovať, ale aj rozširovať naše poznanie, teda vysvetľovať. To predpokladá určité jasne prezentované metodologické postupy a začlenenie zovšeobecnení z etnografického materiálu do diskurzu antropológického poznania. A práve toto je slabším miestom habilitačnej práce – určite netvrdím, že to absentuje, ale je to v nej skôr implicitné než explicitné.

Problém nespočíva v tom, že by v habilitačnej práci neboli uvedené a komentované relevantné teórie – naopak, autorka ich prezentuje veľmi erudovane a so znalosťou vecí. Chýba však ucelená línia, ktorá by prepojila tieto teórie s etnografickým materiálom: teoretické tvrdenia sa objavujú iba ilustratívne, akoby na dokreslenie prezentácie etnografického materiálu. Je etnografia azylového tlmočenia teoreticky uchopená prostredníctvom Foucaultovej mikromechaniky moci a diskurzu? Nie: autorka Foucaultovo dielo pozná a cituje, avšak jeho metodologické nástroje nevyužíva. Analyzuje autorka symbolický priestor prostredníctvom Bourdieuhu konštrukcie symbolickej dominancie a symbolickej moci jazyka? Opäť, autorka Bourdieuhu dielo dôsledne cituje a dôverne pozná, avšak systematická analýza symbolickej dominancie chýba – to by si vyžadovalo systematicky analyzovať mocenské pravidelnosti vo výpovediach aktérov, objasniť a dokumentovať symbolickú legitimizáciu mocenského diskurzu v inštitucionálnom prostredí. V habilitačnej práci sú poskytnuté všetky podklady a nástroje na takúto analýzu, dokonca sú tam aj jej náznaky – no autorka sa programovo vyhýba ich systematicky použiť, pretože vždy, keď sa systematická analýza začne,

autorka ju ilustračne naznačí prostredníctvom objasňujúceho poukazu, no systematicky v nej nepokračuje a prejde k iným (hoci tiež veľmi zaujímavým a podnetným) aspektom.

Uvediem príklad. Na s. 313-314 autorka veľmi prenikavo poukazuje na úlohu neurčitosti a nerozpoznania vplyvu malých významových posunov, a trefne poznamenáva: „Práve nerozpoznanie vplyvu týchto malých významových posunov Pierre Bourdieu považuje za nevyhnutnú súčasť používania jazyka autority (Bourdieu 1991:113). Príkladov situácií, v ktorých tlmočník neúmyselne vkladal do výstupu z tlmočenia slová, ktoré poukazovali na jeho neistotu, je viacero - najmä prípad Adam a Imre...“ Na tomto mieste som očakával systematickú analýzu, ako sa v týchto špecifických inštitucionálnych podmienkach konštruuje a používa jazyk autority. Avšak práca po tomto analytickom náznaku pokračuje ďalším poukazom a ilustráciou, a to dokumentovaním vizuálnej podoby neurčitosti. Opäť je tu odkaz na to, že fotografia a doklad sám, ktorý sa ustavičným nosením opotrebováva, vzbudzujú pochybnosti a delegitimizujú toho, kto sa ním preukazuje. Systematická analýza takýchto vizuálnych delegitimizačných postupov chýba, hoci v práci sa na mnohých miestach vyskytujú dôkladne podložené etnografické doklady.

Ak som sa zamýšľal, prečo je habilitačná práca prezentovaná takýmto spôsobom, zdá sa mi, že je to kvôli nedôvere autorky voči akémukoľvek ucelenému metodologickému postupu, ktorý by narúšal dynamiku jej zámeru sprostredkovať nám sociálny priestor analytického tlmočenia. Autorka nepoužíva metodologické nástroje ako prostriedky na vykonanie systematických analýz, ale ako spôsob sprostredkovať nám atmosféru sociálneho priestoru. Jej kľúčovým metodologickým nástrojom sú tzv. „domény“: takto nazýva podľa svojich vlastných slov „kľúčové pojmy“, ktoré graficky zvýraznila – pôvodne som sa domnieval, že ide o určitý spôsob tematického kódovania etnografických dát, pomocou ktorého sa autorka snaží priradiť etnografické dáta do jednotlivých „oblastí“: „1) lingvistické prostriedky, ktoré prispievajú k posilneniu dominujúcej alebo k osla-beniu dominovanej skupiny, 2) termíny, ktoré sú v žiadosti o azyl ťažiskové, 3) tvrdenia, ktoré označujú rozdielnosť alebo totožnosť – kultúrnu, sociálnu, politickú, profesijnú, 4) vety, ktoré vyjadrujú preskriptívnu konania a napokon 5) pozorovania, ktoré usúvzťazňujú slová, veci a konanie.“ (s. 320). Pôvodne som tento postup chápal ako akýsi predstupeň pre systematickú analýzu týchto oblastí. Avšak nie je to tak – toto priradenie slúži nie na systematickú analýzu, ale na delimitáciu týchto oblastí, aby sa dali etnografické dáta lepšie prezentovať a aby sa zvýraznila ich situačná dynamika. Až na úplnom konci knihy som pochopil, že ide o premyslený a systematický postup, a nie o nedostatok – aj samotný výraz **[doména]** je na s. 320 zvýraznený a aj on sám je teda iba jednou z „domén“,

teda kľúčových pojmov: toto metazdvojenie na spôsob Borgesovej knižnice ukazuje, že nejde o systematickú analytickú procedúru, ale o interpretačný postup na uľahčenie prezentácie, čím sa autorka nijako netají. Nebolo by teda v poriadku, aby som vyčítal práci ako nedostatok zámery (tj. systematický analytický postup), ktoré práca nechcela mať. Autorka je určite radikálnou odporkyňou Marxovho návodu z doslovu ku Kapitálu, podľa ktorého sa „metóda prezentácie musí formálne líšiť od metódy skúmania. Skúmanie si musí dopodrobna osvojiť látku, musí podrobne analyzovať rôzne formy jej vývoja a zistiť ich vnútorné prepojenia. Až keď je táto práca ukončená, môže byť náležite prezentovaný skutočný pohyb“. Autorka spolu s Cliffordom Geertzom a celou školou „Writing Ethnography“ sa riadi maximou, že ak si osvojíme látku, podrobne analyzujeme formy jej vývoja a zistíme ich vnútorné prepojenia, našou prácou je prezentovať práve toto a nie nejaké systematické analýzy a vysvetlenia, ktoré sú, ako Marx postrehol, „ideálnymi zobrazeniami a konštrukciami“.

Ak teda chcem byť voči habilitačnej práci spravodlivý, a povinnosťou posudzovateľa je predsa posudzovať prácu a nie svoje ideálne zobrazenia a konštrukcie o nej, musím konštatovať, že svoje zámery sa autorke určite podarilo splniť. Habilitačná práca nám umožňuje detailne nahliadnuť do sociálneho prostredia azylového tlmočenia, a tieto detailné náhľady sú vynikajúco etnograficky dokumentované a prehľadne prezentované, takže miestami má čitateľ pocit, akoby bol sám rovno na mieste, kde sa tieto činnosti odohrávajú. Ak je jedným z ďalších zámerov interpretatívnej antropológie robiť nás citlivejšími voči mocenským dominanciám, ani zďaleka nie je isté, že systematický analytický a vysvetľujúci prístup by túto úlohu dokázal plniť lepšie.

Bohatstvo etnografických informácií, naratívny spôsob ich prezentácie a citlivé vyvodzovanie evokatívnych záverov je nesporne silnou stránkou habilitačnej práce a ak prácu hodnotíme na základe toho, či prispela k zvýšeniu antropológického poznania, určite platí, že áno. Aj keď ja sám nepatrím do tejto školy antropológického myslenia, hodnotu práce nijako nespochybňujem a po úspešnej obhajobe navrhujem udeliť kandidátke vedecko-pedagogický titul „docentka“ v odbore etnológia.

prof. Mgr. Martin Kanovský, PhD.